

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№4

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 744 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 7-aprelda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Viktorovna, Candidate of Economic Sciences (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Цифровизация социально-трудовых отношений: вызовы и перспективы для работников	18
Абдумухтаров Анваржон Акрамжонович	
O'zbekistonda faoliyat ko'rsatayotgan soliq to'lovchi yuridik shaxslarning iqtisodiy faoliyatini rag'batlantirish masalalari.....	26
To'xtaboyev Nuriddin Isomiddin o'g'li	
Ecotourism in Protected Areas: A Literature Review.....	32
Ismoilova Maftuna Mamat qizi	
Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida xizmatlar sohasini rivojlantirishning hududiy xususiyatlari.....	38
Primova Shaxlo Jumayevna	
Statistik baholash va ekonometrik modellashtirish orqali biznes rivojlanish tendensiyalarini samaradorligini baholash.....	43
Xabibullayev Ibrohim, Saidova Marhabo Xabibullo qizi	
Tijorat banklarida xususiy kapital hisobi va auditini takomillashtirish	52
Qodirova Zilola Maxmud qizi	
Qo'shilgan qiymat solig'i ma'muriyatchiligining ilg'or xorij tajribasi.....	57
Erkayev Nodir Xudayberdiyevich	
O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni joriy etish holati va asosiy yo'nalishlari.....	71
Madraximova Zulfiya Nurmatovna, Ishankulova Komila Kurbanovna, Ortiqboeva Aziza Xolmurza qizi, Omonkulova Ro'zigul Akmaljon qizi	
Challenges and opportunities in implementing green economy indicators in uzbekistan's industrial sector under the fourth industrial revolution.....	76
Shodmonov Ruslan Golib ugli, Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich	
Rivojlangan mamlakatlarga ishchi kuchi oqimi va O'zbekiston mehnat bozoridagi o'zgarishlar.....	89
Tilabova Kumush Farhod qizi	
Mamlakatda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	95
Yuldashboyev Azizulloh Bunyodbek o'g'li, Matkarimov Inomjon Baxtiyorovich	
"Ta'lim muassasalarida moliyaviy resurslarni samarali rejalashtirish va boshqarish"	101
Bauyetdinov M.J., Medetbayeva D.T.	
Enhancing utilization and minimization of renewable energy systems in uzbekistan	105
Tojirova Hamida Umedovna	
Tijorat banklari daromadini oshirishda aholining savodxonligi va xulq atvorining roli	114
Shakhlo Davirova	
2020–2024-yillarda o'zbekistondagi iqtisodiy o'sish dinamikasi	120
Akbarov Nodir, Ibodullayev Navro'zbek	
O'zbekistonda xalqaro moliyaviy institutlarning yashil moliyalashtirish jarayonidagi roli va strategik yo'nalishlari	125
Gulmira Axmadjonova Xabibulla qizi	
Sug'urta tizimiga raqamli texnologiyalarning ta'siri	133
Uzaqova Kamola Bexzodovna, Yahyoyev Bahridinxon Bahroil o'g'li	
Improving payment services practices in commercial banks: strategies for efficiency and security.....	138
Mamayusuf Abdusamatov	
Jahon moliya tizimi: asosiy tendensiyalar va rivojlanishning innovasion yo'nalishlari	143
Ataniyazov Jasurbek Xamidovich	
Повышение конкурентоспособности экологического туризма Узбекистана путём развития всесезонных горных туристических центров.....	150
Ахмедходжаев Равшан Темурович	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar tashqi iqtisodiy faoliyatida valyuta operatsiyalarini takomillashtirish	157
Safarov Alisher Ibrohim o'g'li	

Oliy ta'lim tizimini miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari asosida baholashning kompleks metodologiyasi.....	163
Hakimova Mushtariybonu Hamid qizi, Bozorova Muazzam Hamid qizi	
Ko'chmas mulkni boshqarish samaradorligini baholashning uslubiy yondashuvlari	167
Mirdjalilova Dildora Shuxratovna	
Xizmatlar sohasini rivojlantirishda kichik biznesning ahamiyati va uning innovatsion rivojlantirishdagi muhim xususiyatlari	173
Ulasova Oygul Baxtiyorovna	
Результаты долгосрочного прогнозирования и стратегического анализа эффективной организации современного управления жилищным фондом.....	178
Бердиева Дилфуза Ахатовна	
Improving long-term assets accounting and auditing	184
Gulboy Yusupov	
Davlat budjeti va xususiy sektor ishtirokida oliy ta'limni moliyalashtirishning optimal modeli.....	189
Bozorov Alisher Ro'zimurodovich	
Xufyona iqtisodiyotni qisqartirishda soliq islohotlari va raqamli texnologiyalar: O'zbekiston tajribasi va xalqaro yondashuvlar.....	193
Choriev Makhmayokub, Karimov Mamurbek, Xamrayev Olimjon, Urazov Mansur	
Bank aksiyalarining bozordagi narx dinamikasi va unga ta'sir etuvchi omillar	200
Nomozov Samandar Shuxrat o'g'li	
Sanoatda rivojlanish kafolati: moliyaviy boshqaruvni raqamli transformatsiya orqali avtomatlashtirish.....	206
To'qliyev Abdirauf Bahodir o'g'li	
Inson kapitalini rivojlantirishning jamiyat farovonligi, aholi daromadlariga ta'siri.....	214
Bozorova Saxobat Abdujapparovna	
Анализ конкурентной среды: методология, примеры и этапы процесса.....	219
Садикова Раъно Абдуллаевна	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarning nazariy asoslari va ular bilan ishlash mexanizmining zaruriyati	225
Salixova G.J	
Iqtisodiyotda energiya xavfsizligiga erishishning xorij tajribasi.....	230
Samandarov Og'abek Alisher o'g'li	
Measuring methodologies of influence of the esg factors	235
Tolipova Feruza Alisherovna	
Совершенствование налогового администрирования в условиях экологически устойчивого развития.....	240
Омонов Отажон Журакулович	
Moliyaviy vositalar asosida erkin iqtisodiy zonalarni rivojlantirish strategiyasini takomillashtirish	249
Quziev Ravshan Ramazanovich	
Методологические аспекты внедрения управленческого учета в университетах Узбекистана.....	253
Каршиева Мохинур Олим кизи	
Budjet tashkilotlarida tovar-moddiy zaxiralar hisobini takomillashtirish (tibbiyot muassasalari misolida)	257
Tulyaganov Abdumalik Abdiraximovich	
Умные города как фактор экономического развития.....	261
Нозима Кахрамоновна Хакбердиева	
Перспективы зеленого фактора экономического роста в Республики Узбекистан.....	266
Исламова Насиба Улугбек кизи, Абдурашидов Отабек Улугбекович, Мамасалиева Мукаддас Ибадуллаевна	
Qurilish korxonalarida sifat menejmentini joriy qilish mexanizmlarini takomillashtirish	270
Ergashev O'tkir, Saidov Mash'al Samadovich	
Xorazm viloyatida eksportni rivojlantirish uchun potensial imkoniyatlar va ularni baholash.....	275
Fozil Xolmurotov	
Maishiy xizmatlar sohasini davlat tomonidan tartibga solishning nazariy jihatlarini.....	282
Quliyev Begimqul Melikovich	

O'zbekiston hududlarida chakana kreditlashning o'sishi.....	289
Eshqobulova Charos O'roq qizi	
Empowering uzbekistan's grain enterprises: innovative strategies for sustainable growth and operational efficiency.....	292
Kurbanova Dildora Abdurakhmanovna	
Kapital investitsiyalarga doir axborotlarni xususiy kapital to'g'risidagi hisobotda aks ettirish uslubiyatini takomillashtirish	298
Boronov Bobur Farxodovich, Muxammadiev Zarrux Umarovich	
To'qimachilik korxonalarining yashil iqtisodiyotga o'tishi va yengil sanoat korxonalarini muqobil energiyadan samarali foydalanish yo'llari	303
Xolbekova Feruzaxon Rasulovna, Jalolova Aziza Jalol qizi	
Research on the effects of interest rate, inflation rate and gross domestic product (GDP) on the level of foreign direct investment (FDI) inflows (evidence from Uzbekistan).....	307
Azimov Shakhzod	
Organik mahsulotlar eksportini rag'batlantirishda maqsadli bozorlarga yo'naltirilgan marketing strategiyalari.....	314
Xidirov Shohrux Bobir o'g'li	
Korxona iqtisodini barqarorligini ta'minlash masalalari.....	319
Abdullayev Maqsud Abdumaxmudovich	
Внедрение инновационных методов управления человеческих ресурсов в строительных компаниях.....	323
Джураева Гузаль Шавкатовна	
Sug'urta zararlarini baholashda sun'iy intellektni qo'llash istiqbollari	328
Shoraximova Zilola Nasirdjonovna	
O'zbekiston Respublikasi mahalliy budjet tizimini moliyalashtirish masalalari	332
Qo'ldoshev Diyor O'rol o'g'li	
Raqamli texnologiyalar asosida raqamli ekotizimlar va ularning biznes-jarayonlarga ta'sirini aniqlashga ilmiy qarashlar tahlili	336
Suvanova Dilnoza Dilmurod qizi	
Innovatsion salohiyatni oshirish asosida qurilish materiallari sanoati korxonalarining boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish	342
Xaydarova E'zoza Shukurullayevna	
Aholi turmush darajasini dinamik kontekstli normallashtirish va moslashuvchan vaznlar usuli orqali baholash	352
Xolto'rayev Islom Ilhomovich, Ollokulova Feruza Mansurovna	
O'zbekiston Respublikasida xufiyona iqtisodiyotini qisqartirish va mamlakat rivojlanishiga uning ta'siri.....	358
Baxtiyorov Sherali Muzaffarovich	
Qayta tiklanuvchi energiya manbalari qurilmalarini aholi tomonidan xarid qilish va kompensatsiya ajratish jarayonlarini raqamlashtirish hamda tizimlar integratsiyasi istiqbollari.....	362
Ochilov Abdujabbor Akramovich	
O'zbekistonda kambag'allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirishda chet el tajribasining afzalliklari.....	369
Raxmatullayeva Shaxnoza Xamidovna, Akbarova Iroda Samatovna	
Qurilishda loyiha boshqaruvi konsepsiyasining mazmuni	375
Pulatov Shaxron Axmedovich	
Loyiha budjeti va uning ijrosini ta'minlash masalalari.....	379
Murodova Mohigul Chori qizi, Xamidov Odil Davurovich	
Qishloq xo'jaligidagi chorvachilik tarmog'ining iqtisodiy faoliyatini o'rta muddatli statistik prognozlarini tuzish (Andijon viloyati misolida).....	390
Iskandarov Davlatbek Xursanbekovich, Urishev Baxtiyor Abdusamatovich, Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	
Innovatsion faoliyatning iqtisodiy samaradorligini baholash va rivojlantirish yo'llari.....	397
Qurbonov Tolmasjon Namoz o'g'li, Shodiyev Fazliddin Qalandar o'g'li, Holmirzayeva Gulruh Akbarovna	
Fond bozorida kompaniyaning investitsion jozibadorligini baholash uslubiyoti	403
Yulduz Usmanova	
Jahon bozoriga kirishda elektron bozorlarning ahamiyati	411
Hamroyeva Umda	

Comparative statistical analysis of foreign trade indicators of the Republic of Uzbekistan	415
Abdualilova Bibisora Bakhodir kizi	
Yaxshi korporativ boshqaruv orqali aksiyadorlik jamiyatlarining kapital qiymatini oshirish: metodologik yondashuv.....	423
Urinov Bobur Nasilloevich	
JAS – barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirishning yapon modeli vositasi	423
Baynazarov Elmurod Erkinovich	
Xususiy banklarning depozit operatsiyalarini mustahkamlash yo'llari	435
Olimov Abror Axadjon o'g'li	
The impact of digital financial technologies on the financial system.....	439
Yahyoyev Bahriddinxon Bahroil o'g'li, Pardayev Olim Mamayunosovich	
Korxona eksport salohiyatini oshirishning "yashil" marketing mexanizmi	443
To'rayev Shohrux Halimovich	
O'zbekistonda ichki turizmni rivojlantirishda turistik oqim mavsumiyligini boshqarish yo'llari	448
Fayazov Muxiddin Sobirovich	
Sanoat korxonalarida qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish bo'yicha xalqaro tendensiyalar	453
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Ayollar tadbirkorligining tarixi: O'zbekiston va dunyo bo'yicha rivojlanishi.....	459
Burxanova Sabo Tulanovna	
Qimmatli qog'ozlar bozorida investorlar risklarini pasaytirishni takomillashtirish yo'llari.....	466
Xalilov Umid Ishtemirovich	
Korxona moliyaviy ko'rsatkichlari tahliliga fundamental yondashuv.....	470
Dilshodjon O'rinov, Sanobar Ismoilova	
Iqtisodiy o'zgarishlar davrida korxonalar moliyaviy barqarorligining ta'minlanishi omil va mezonlari	475
Xolbekova Dilobarxon Rasuljon qizi	
Cash accounting as a tool of financial discipline and transparency in the public sector	481
Marqaboyev Sardorbek Abdusalomovich, Annayev Abdurasul Abdurashidovich	
Пути совершенствования практике финансирования социального предпринимательства.....	486
И.Ж.Исаков	
O'zbekistonda an'anaviy resurslar va qayta ishlanadigan energiya manbalarini rivojlantirish imkoniyatlaridan unumli foydalanish	490
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich, Kaxramanova Sevdal Shamsiddin qizi	
Ijtimoiy salohiyat – hududiy iqtisodiyotni rivojlantirishning boshqaruv obyekti sifatida.....	497
Erkayeva Gulbahor Panjiyevna, Zoirov G'olibjon Toshtemir o'g'li	
Xorazm oziq-ovqat bozorida mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshirishda marketing faoliyatlarini baholash usullari	503
Abdikarimova Zilola Baxramovna	
Переход к зелёной энергетике узбекистана как возможность достижения устойчивого экономического роста	508
Бай Жин Хуан (Bai Jin xuan)	
Изучение условий финансирования проектов международными банками развития	513
Жалилова Барнохон Суръатжоновна	
O'zbekiston respublikasi budjet jarayonida budjetlarning ochiqqligi va jamoatchilik ishtirokini oshirish.....	517
Shodmonqulov Temurbek Ulug'bek o'g'li	
Chiqib ketayotgan aktivlarni hisobga olish va baholash masalalari	522
Kuziyeva Dinora Bahodirovna	
Asosiy kapitalga investitsiyalarning iqtisodiy o'sishga ta'siri.....	528
Qo'shbaqov Aybek Shovqiyevich	
Changes in employee benefits and human resource management in accounting system of the Republic of Uzbekistan	535
Ravshanbekov Lazizbek Tolibjon o'g'li, Toshpulatova Munisabonu	

Iqtisodiyot tarmoqlarida suv iste'molini boshqaruvining raqamlashtirish tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish istiqbollari.....	541
Karimov Anvarjon Muqumjonovich	
Теоретические аспекты налогообложения доходов физических лиц на основе всеобщего декларирования	547
Усманова Мухлиса Сагдуллаевна	
Bank tizimini raqamlashtirish va uning bank barqarorligiga ta'siri.....	555
Sayfullayev Jamshidjon Xabibjanovich	
Kambag'allikni qisqartirish va aholi bandligini ta'minlashda tadbirkorlik faoliyatining o'rni	560
Saparov Ismat Chorshanbiyevich	
Innovatsion korxonalarda xarajatlar hisobining zamonaviy usullari	565
Turayev Og'abek Kaxramonovich, Ochilov Shavkat Toshmamatovich	
Дополнительные услуги в индустрии гостеприимства как эффективный инструмент продвижения бренда предприятия	570
А.И. Лесников, Д.В. Мамаева	
Преимущества и вызовы перехода на зелёную экономику	580
Умарова Гузал Гайратовна, Лапасова Камола Фарход кизи	
Yashil iqtisodiyot sharoitida hududlarda ishlab chiqarish korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish	586
Ibrogimov Sherzodbek Xalimjon o'g'li, Djurayeva Maxliyoxon Xayrullayevna	
Yashil iqtisodiy o'sishni ta'minlashda bevosita soliqlar rolini oshirish masalalari	591
Abdullayev Dilmurod Aliyar o'g'li	
The main directions for improving innovative activities in agriculture	598
Aytmuratova Miyrigul Zhalgasovna	
Klaster tizimi orqali O'zbekistonda qishloq xo'jaligining iqtisodiy o'sishi	605
Xaydarov Sardor Komil o'g'li	
Inklyuziv ta'lim: adolatli va teng jamiyat sari	610
Muxamedjanova Dilshodxon Muzaffarovna	
Yashil iqtisodiyot: muammo va yechimlar	615
Boymatov Xoliyor Qurbonovich	
Issues of using foreign loans in the development of the transport system in the Republic of Uzbekistan	621
Alimov Ilhomjon Ikromovich	
Проблемы и резервы развития пищевой промышленности в экспортном направлении.....	628
Ўролова Севара Бехзод кизи	
Оценка степени риска инновационной деятельности	634
Алиева Эльнара Аметовна	
Yashil innovatsiyalar, ularning turlari va omillari.....	638
Maxkamova Sayyora Shokirovna	
Qishloq xo'jaligida transport tizimidan samarali foydalanishning nazariy asoslari.....	641
Turdiyeva Irodaxon Ismoil qizi	
Soliq ma'murchiligida nazorat funksiyasi va unda kameral soliq tekshiruvi hamda takomillashtirish yo'llari.....	648
Hujamuradov Abrorbek Ro'zimurat o'g'li	
Sanoat korxonalarida xarajatlarni mahsulot tannarxiga taqsimlash metodologiyasini takomillashtirish istiqbollari	653
Safarov Javohir Ismoilovich	
Moliyaviy hisobotlarni shakllantirishda milliy standartlarni xalqaro standartlarga uyg'unlashtirish masalalari	659
G'aniyev Zafar Usanovich	
Ta'lim kreditini moliyalashtirish jamg'armasi faoliyati.....	666
Adilov Zuxriddin Marip o'g'li	
Tibbiyot muassasalarining moliyaviy ta'minoti va resurslardan foydalanish mexanizmlariga ta'sir qiluvchi omillar	670
Elmurodov G'ayratjon Abdumurodovich	
Tourism finance for sustainability: investing in green futures	674
Tashpulatov Sadriddin Sayfulloyevich	

Ta'lim jarayonlarini boshqarishda mobil texnologiyalar	681
Esonova Mohiraxon Sodiqjon qizi, Ovxunov Iqboljon Abdunabiyevich, Sherzodbek Nabiyev Nurmuhammad o'g'li	
Banklarda risklarni nazorat qilishning amaliyoti	686
Jumanazarov Muzaffar Jumanazar o'g'li	
Налоговые реформы в Узбекистане: вызовы, достижения и перспективы	692
Садиков Искандар Гайратович, Буранова Лола Вахобовна	
Turizm xizmatlari samaradorligini baholash usullari va vositalari tahlili	704
Jiyanov Uktam Panjiyevich	
Korxona va tashkilotlarda xodimlarni boshqarish strategiyasi	712
Raxmonova Feruza Musakulovna	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorlarini menejerlik faoliyatiga tayyorlashning ahamiyati	716
Dusmaxamedov Abduljalil Abdusabirovich	
Davlat korxonasini xo'jalik jamiyatiga o'zgartirishning foydali jihatlari	720
Z.D. Sanjarov	
The role and main types of agricultural tourism in Uzbekistan	724
M.Xolmuratova, G.N.Tojiyeva	
Цифровые технологии как драйвер повышения эффективности банковского маркетинга	727
Кахрамонов Хуршиджон Шухрат угли, Маннабова Хулкар Фарход кизи	
Потребительская стоимость товаров в условиях экономики Узбекистана	735
Мусаева Шоира Азимовна	
Valyuta risklarini boshqarishda metching siyosatining ahamiyatini oshirish	739
Yahyayev Ziyodilla Lutfullayevich	

VALYUTA RISKLARINI BOSHQARISHDA METCHING SIYOSATINING AHAMIYATINI OSHIRISH

Yaxyayev Ziyodilla Lutfullayevich

mustaqil izlanuvchi

ORCID: 0009-0004-6765-6490

Annotatsiya: Ushbu maqolada valyuta kurslarining o'zgaruvchanligi tufayli yuzaga keladigan moliyaviy xatarlar tahlil qilinadi hamda tijorat banklarida valyuta risklarini boshqarishda "matching" (matching) siyosatining ahamiyati asoslab beriladi. Shu bilan bir qatorda, O'zbekistondagi bank tizimida ichki dollarlashuv darajasini pasaytirish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va chet el valyutasidagi aktivlar va passivlarni muvozanatlash yo'llari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: valyuta risklari, matching, xedjirlash, dollarlashuv, tijorat banklari, derivativlar.

Abstract: This article analyzes financial risks arising from exchange rate volatility and substantiates the importance of the "matching" policy in managing currency risks in commercial banks. In addition, it discusses ways to reduce the level of internal dollarization in Uzbekistan's banking system, ensure financial stability, and balance assets and liabilities in foreign currencies.

Key words: currency risks, matching, hedging, dollarization, commercial banks, derivatives.

Аннотация: В данной статье анализируются финансовые риски, возникающие вследствие колебаний валютных курсов, и обосновывается важность политики «матчинга» (matching) в управлении валютными рисками в коммерческих банках. Кроме того, рассматриваются пути снижения уровня внутренней долларизации в банковской системе Узбекистана, обеспечения финансовой стабильности и балансировки активов и пассивов в иностранной валюте.

Ключевые слова: валютные риски, матчинг, хеджирование, долларизация, коммерческие банки, деривативы.

KIRISH

Hozirgi globallashuv sharoitida bank tizimi jahon miqyosidagi moliyaviy-iqtisodiy munosabatlarning ajralmas qismi, iqtisodiy barqarorlik va investitsion faollikni ta'minlovchi eng muhim institutlardan biri sifatida maydonga chiqmoqda. Mamlakatlararo savdo va moliyaviy oqimlarning keskin faollashuvi, valyuta bozorlaridagi tebranishlar, shuningdek, geosiyosiy muhitdagi o'zgarishlar bank tizimining barqaror va raqobatbardosh faoliyat yuritishini yangi chaqiriqlar bilan yuzlashtirmoqda.

O'zbekiston bank tizimining dunyo moliya bozorlariga integratsiyalashuvi, xorijiy investitsiyalarning faollashuvi va eksport-import operatsiyalarining kengayishi fonida valyuta risklarini samarali boshqarish zarurati ortib bormoqda. Valyuta riski deganda bank operatsiyalarining xorijiy valyuta kurslari o'zgarishidan kelib chiqadigan moliyaviy yo'qotish ehtimoli tushuniladi. Xususan, tijorat banklarining xorijiy valyutadagi aktiv va passiv operatsiyalari ushbu turdagi risklarga bevosita duch keladi.

Amaliyotda xorijiy valyutadagi kreditlarga bo'lgan yuqori talab, chet el valyutasida jalb qilinayotgan investitsiyalar hajmining ortib borayotgani, shuningdek, valyuta risklarini boshqarishdagi xedjirlash vositalarining sustligi iqtisodiyotda ichki dollarlashuv darajasining ortishiga olib kelmoqda. Bu esa, o'z navbatida, valyuta kurslaridagi keskin tebranishlar natijasida yuzaga keladigan yo'qotishlar xavfini oshiradi va banklar tomonidan ehtiyotkorlik bilan yondashiladigan, strategik moliyaviy boshqaruv mexanizmlarini joriy etishni talab qiladi.

Zamonaviy bank amaliyotida valyuta risklarini kamaytirishning samarali vositalaridan biri bu – “matching” siyosatidir. Matching siyosati – bu bankning aktiv va passivlarini bir xil valyutada, bir xil muddat va hajmda muvozanatlashtirishga yo'naltirilgan yondashuv bo'lib, u orqali valyuta kursining o'zgarishi bilan bog'liq risklarni minimallashtirish mumkin. Ushbu siyosat bankning valyuta pozitsiyasini barqarorlashtirish, moliyaviy yo'qotishlarning oldini olish hamda umumiy moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Frederik Mishkin o'zining “Money, Banking and Financial Markets” nomli kitobida valyuta risklarini kamaytirishda bank aktivlari va passivlarini muvofiqlashtirish – ya'ni matching usulining ahamiyatiga alohida urg'u beradi. Uning fikricha, matching tijorat banklarida valyuta kurslari o'zgarishidan kelib chiqadigan xatarlarni pasaytirishning asosiy vositalaridan biri bo'lib, bu yondashuv xatarlarni oldindan baholash va ularning tuzilmasini optimallashtirish imkonini beradi.

Jon Xall “Risk Management and Financial Institutions” asarida matching siyosatini moliyaviy xatarlarni boshqarishdagi eng samarali va tezkor vositalardan biri sifatida ta'riflaydi. Muallifga ko'ra, matching – bu aktivlar va majburiyatlarni bir xil valyutada, bir xil muddatda shakllantirish orqali riskni tabiiy yo'l bilan bartaraf etishga xizmat qiluvchi mexanizmdir.

V.A. Kazakov “Управление валютными рисками в коммерческом банке” nomli asarida matching siyosatini tijorat banklaridagi valyuta xatarlarini boshqarishda qo'llaniladigan amaliy instrument sifatida tavsiflaydi. Uning ta'kidlashicha, matching nafaqat valyuta kurslari bilan bog'liq xatarlarni kamaytiradi, balki bankning likvidlik va to'lovga qobiliyatlilik darajasini ham barqarorlashtiradi.

Stiven Valters o'zining “Foreign Exchange Risk Management in Commercial Banks” kitobida matching siyosatini boshqa xedjirlash usullari bilan solishtirib, shunday xulosaga keladi: matching – bu bank ichki siyosati doirasida amalga oshiriladigan, nisbatan arzon va ishonchli xatar boshqarish mexanizmi bo'lib, ayniqsa kichik va o'rta banklar uchun qulay yechim sifatida tavsiya etiladi.

N. Asanbaeva “Bank ishi va valyuta muomalalari” darsligida O'zbekiston bank tizimida matching siyosatini joriy etish zaruratiga alohida e'tibor qaratadi. Muallifning fikricha, matching siyosati banklarning valyuta risklariga chidamlilik darajasini oshiradi va bu orqali Markaziy bank tomonidan amalga oshiriladigan nazorat mexanizmlarini yengillashtiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolada bank faoliyatida dollarlashuv jarayonida valyuta risklarini boshqarishda matching siyosatining ahamiyatini xorijiy va maxalliy olimlarning tajribalari hamda o'zimning nazariy va amaliy tajribalarim asosida tahlil qilinadi. SHuningdek, jadval ma'lumotlari, analitik qiyoslash, mantiqiy yondashuv, guruxlash kabi metodlar va statistik ma'lumotlardan foydalaniladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mavjud valyuta risklarini aniqlash, ularning yuzaga kelish sabablari va bank faoliyatiga ta'sirini chuqur tahlil qilish, ushbu risklarni doimiy monitoring qilish bilan bir qatorda samarali boshqaruv choralarini ishlab chiqishni talab etadi. Tijorat banki faoliyati, avvalo, uning aktiv va passiv operatsiyalarida yaqqol namoyon bo'ladi. Shu boisdan, zamonaviy bank amaliyotida valyuta risklarini boshqarishda eng samarali vositalardan biri sifatida “matching” (matching) usulidan keng foydalanilmoqda.

Matching – bu valyutadagi aktivlar va majburiyatlarni bir xil valyutada, bir xil muddatda va hajmda muvozanatda ushlab turishga qaratilgan strategiyadir. Ushbu yondashuvning asosiy maqsadi – valyuta kurslarining o'zgarishidan kelib chiqadigan moliyaviy xatarlarni kamaytirish va bankning moliyaviy barqarorligini ta'minlashdan iborat.

Valyuta risklarini samarali boshqarishda matching siyosatidan to'g'ri foydalanish uchun u quyidagi asosiy turlarga ajratilib o'rganilishi maqsadga muvofiq (1-jadval):

1-jadval. Matching turlari.

№	Matching turlari	Matching siyosati
1	Valyutalar bo'yicha matching	Valyutadagi aktiv va passivlarni bir xil valyutalarda saqlash
2	Muddatlar bo'yicha matching	Aktiv va passivlarning muddatini bir xillashtirish

3	Foizlar bo'yicha matching	Foiz stavkasi bo'yicha mos keladigan operatsiyalar
4	Mijoz turlari bo'yicha matching	Risk darajasi o'xshash bo'lgan mijozlar bilan operatsiyalar

Yuqorida ko'rib chiqilgan matching siyosatini samarali amalga oshirish, o'z navbatida, bank faoliyatida dollarlashuv darajasiga bevosita bog'liqdir. Chunki valyuta risklarini boshqarishda matching siyosatining samaradorligi bank tizimidagi dollarlashuv darajasi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u eng muhim omillardan biri sifatida e'tirof etiladi.

Bugungi kunda bank tizimida dollarlashuv muammosi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Dollarlashuv – bu bankning aktiv va passiv operatsiyalari tarkibida chet el valyutasidagi depozitlar va kreditlarning ulushi ortib borayotgan holat bilan izohlanadi. Ushbu jarayon valyuta risklarini aniq baholash va ularni samarali boshqarishni taqozo etadi.

Zamonaviy bank amaliyotida valyuta risklarini boshqarish uslublari turlicha bo'lsa-da, ularning ichida eng ko'p qo'llaniladigani matching siyosati hisoblanadi. Bu yondashuv valyutadagi aktiv va passivlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlab, dollarlashuvdan kelib chiqadigan moliyaviy xatarlarni kamaytirishga xizmat qiladi(2-jadval).

2-jadval. Tijorat banklaridagi depozitlar goldig'i, mlrd. so'm.

Sana	Hammasi	milliy valyutada			chet el valyutasida			chet el valyutasidagi depozitlarning umumiy depozitlardagi ulushi (foizda)
		jami	shundan:		jami	shundan:		
			jismoniy shaxslar	yuridik shaxslar		jismoniy shaxslar	yuridik shaxslar	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
01.01.2020	91009,0	51040,0	16820,1	34219,9	39969,0	8132,9	31836,0	43,9
01.01.2021	114746,9	65318,3	21427,4	43891,0	49428,5	10384,4	39044,2	43,1
01.01.2022	156189,8	95578,2	29867,8	65710,4	60611,7	12508,9	48102,8	38,8
01.01.2023	216737,5	131794,8	45169,8	86625,0	84942,7	23578,7	61364,0	39,2
01.01.2024	241686,6	169515,7	63651,1	105864,6	72170,9	29141,5	43029,5	29,9
01.01.2025	308692,3	231234,6	95621,9	135612,7	77457,7	34190,4	43267,3	25,1

Yuqoridagi 2–jadvaldan 2021–2024–yillar oralig'ida tijorat banklaridagi depozit qoldiqlari dinamikasini kuzatishimiz mumkin. Ushbu davrda milliy valyutada va xorijiy valyutada shakllangan depozitlar hajmiga e'tibor qaratilsa, xorijiy valyutadagi depozitlarning umumiy qiymati yillar davomida oshib borayotganligi kuzatiladi. Shu bilan birga, xorijiy valyutadagi kreditlarning umumiy depozit hajmiga nisbatan ulushi, milliy valyutadagi depozitlar hajmining o'sishi hisobiga, aksincha kamayib borganligi ko'zga tashlanadi.

Shuningdek, so'nggi 5 yillik davrda chet el valyutasidagi depozitlar ulushi barqaror pasayish tendensiyasini namoyon qilmoqda. Bu holat esa, o'z navbatida, milliy valyutaga bo'lgan ishonchning ortib borayotgani hamda ichki valyuta bozorining asta-sekin rivojlanib borayotganidan dalolat beradi.

Quyidagi 3–jadval esa ayni shu yillar oralig'ida tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlar dinamikasini aks ettiradi. Tahlildan ko'rinib turibdiki, xorijiy valyutadagi kreditlarning umumiy salmog'i yildan-yilga ortib bormoqda. Mazkur kreditlar, asosan, yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar hisobiga to'g'ri kelayotgani qayd etiladi.

Shuningdek, umumiy kreditlar hajmidagi xorijiy valyuta salmog'i yillar davomida nisbatan barqaror saqlanib qolmoqda. Bu holat banklar faoliyatida xorijiy valyutadagi operatsiyalar salmog'i yuqoriligini ko'rsatadi. Bunday sharoitda matching siyosatining yetarli darajada qo'llanilmasligi valyuta risklarining saqlanib qolishiga olib kelishi mumkinligini anglatadi(3-jadval).

3-jadval. Tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlar, mlrd. so'm.

	Yil				
	2020	2021	2022	2023	2024
Hammasi	127208	166674	203127	251402	287182
Milliy valyutada jami	79040,6	102259	132662	173499	193263
Shu jumladan yuridik shaxslar	48010	58637,8	64324,4	69353,8	80031
yakka tartibdagi tadbirkor	2564	3099,9	3049,4	3910,4	8556,9
jismoniy shaxslar	28466,6	40520,9	65288,5	100235	104675
Chet el valyutasida jami	48167	64415	70464,3	77902,6	93918,6
Shu jumladan yuridik shaxslar	48064,8	64161,7	69804,2	75830,5	89462,6
yakka tartibdagi tadbirkor	102,1	253,3	660,2	2072,2	4456,1
jismoniy shaxslar	0	0	0	0	0
Tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlarda xorijiy valyutada berilgan kreditlarning ulushi (foizda)	37,9	38,6	34,7	31	32,7

2020–2025–yillar davomida tijorat banklaridagi chet el valyutasidagi depozitlar va kreditlar hajmining dinamikasi quyidagi tendensiyalarni namoyon qilmoqda:

2020–yilda xorijiy valyutadagi depozitlar umumiy depozitlar tarkibida 43,9 % ulushni tashkil qilgan bo'lsa, 2025–yilga kelib bu ko'rsatkich 25,1 % gacha pasaygan. Bu – bank tizimidagi ichki dollarlashuv darajasining asta-sekin kamayib borayotganini bildiradi.

Shu bilan birga, xorijiy valyutada berilgan kreditlarning umumiy kreditlardagi ulushi 2020–yilda 37,9 % ni tashkil etgan bo'lsa, 2024–yilga kelib bu ko'rsatkich 32,7 % gacha kamaygan. Biroq, xorijiy valyutadagi kreditlar hajmi hanz depozitlar miqdoridan yuqori bo'lib qolmoqda. Bu esa tijorat banklarida metching (valyutadagi aktiv va passivlarning muvozanati) talablariga to'liq amal qilinmayotganidan dalolat beradi.

Ya'ni, valyutada jalb qilingan resurslarga nisbatan ko'proq miqdorda kreditlar xorijiy valyutada ajratilayotgani bank balansida valyutadagi ochiq pozitsiyalarning vujudga kelish xavfini oshiradi. Ayniqsa, valyuta kursining o'zgaruvchanligini inobatga olsak, xorijiy valyutadagi aktivlarning ortiqcha hajmda bo'lishi bankning daromadiga va likvidligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, so'mning AQSh dollariga nisbatan qadsizlanishi xorijiy valyutada berilgan kreditlarning o'z vaqtida va to'liq qaytarilishida muammolar yuzaga kelishiga olib keladi.

Agar metching siyosati tizimli va to'g'ri yo'lga qo'yilmasa, valyuta risklarini boshqarish imkoniyatlari cheklanadi. Shu jumladan, xedjing operatsiyalari va derivativ instrumentlardan foydalanilmasligi natijasida bank faoliyatida yuqori xavf darajasi saqlanib qoladi.

Tahlillarimizdan ko'rinib turibdiki, 2020–2025–yillar oralig'ida dollarlashuv darajasi bosqichma-bosqich kamaygan, bu esa milliy valyutaga nisbatan ishonch ortib borayotganini ko'rsatadi. Shunga qaramay, kredit portfelining salmoqli qismi hanzgacha xorijiy valyutada saqlanmoqda. Ayniqsa, yuridik shaxslarga ajratilgan kreditlarda xorijiy valyuta ulushi yuqorilgicha qolmoqda.

Mazkur holat, milliy valyutadagi depozitlar hajmining ortib borayotganiga qaramay, bank operatsiyalarida valyutadagi muvozanat – metching tamoyillari yetarli darajada qo'llanilmayotganini ko'rsatadi.

Bizning fikrimizcha, xorijiy valyutada ajratilayotgan kreditlarning asosiy qismi eksport qiluvchi yoki valyutada daromad oluvchi xo'jalik yurituvchi subyektlarga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Ammo o'rganilgan holatlarda, ba'zida valyutada daromad olmaydigan mijozlarga ham xorijiy valyutada kreditlar berilgan, bu esa valyuta risklarining keskin ortishiga olib kelgan.

Shu sababli, xorijiy valyutadagi kreditlar aniq segmentlarga, xususan eksportyorlar va xalqaro shartnomalarga ega yuridik shaxslarga cheklangan tarzda ajratilishi zarur. Bunday yondashuv valyuta risklarini kamaytirish va bank moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Metching siyosati tijorat banklari uchun valyuta xatarlarini kamaytirishning eng oddiy va iqtisodiy jihatdan arzon usullaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv bank aktivlari va majburiyatlarining valyuta turlari hamda muddatlar bo'yicha muvofiqligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Metching darajasi yuqori bo'lgan banklarda valyuta kursining o'zgarishi bank foydadorligi va likvidligiga nisbatan kamroq ta'sir ko'rsatadi, bu esa moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi.

Xalqaro tajribada matching siyosati boshqa xedjirlash vositalari, jumladan forvard, fyuchers va boshqa derivativ instrumentlar bilan birgalikda qo'llanilib, risklarni diversifikatsiya qilishga erishiladi.

O'zbekistondagi tijorat banklari faoliyatida matching siyosatiga e'tibor qaratilmoqda, biroq ushbu siyosatni amalda qo'llashda hisob-kitob metodikasini takomillashtirish, avtomatlashtirilgan monitoring va nazorat tizimlarini keng joriy etish zarurati mavjud.

Ushbu xulosalardan kelib chiqib, quyidagi amaliy takliflar ilgari suriladi:

Matching siyosatini boshqa xedjirlash instrumentlari bilan integratsiya qilish:

Forvard va fyuchers shartnomalari bilan birgalikda matching yondashuvini qo'llash banklarga valyuta risklarini kompleks tarzda boshqarish imkonini beradi. Bu esa valyuta kurslarining o'zgaruvchanligidan kelib chiqadigan yo'qotishlarni kamaytiradi.

Avtomatlashtirilgan tahlil va monitoring tizimlarini joriy etish:

Tijorat banklarining axborot tizimlarida matching indikatorlarini avtomatik tarzda aniqlovchi va risklarni real vaqt rejimida prognozlay oluvchi dasturiy ta'minotni ishlab chiqish va joriy etish tavsiya etiladi. Bu risklarni tezkor baholash va qarorlar qabul qilish jarayonini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mishkin F.S. – *Money, Banking and Financial Markets*, 10th edition, Pearson, 2013. (p. 525).
2. Hull J.C. – *Risk Management and Financial Institutions*, 4th edition, Wiley, 2015. (p. 343).
3. Asanbaeva N. – *Bank ishi va valyuta muomalalari*, Toshkent moliya instituti nashri, 2019. (112–116-betlar).
4. Stiven Valters – *Foreign Exchange Risk Management in Commercial Banks*, Oxford University Press, 2012. (p. 199).
5. Казаков В.А. – *Управление валютными рисками в коммерческом банке*, Москва: Дашков и К, 2020. (str. 74).
6. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki – *Statistik byulleteni* (masalan, 2024-yilgi statistik byulleten).
7. Sharipov N. – *Kommersiya banklarida moliyaviy risklarni boshqarish*, Toshkent, 2018. (b. 88).

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>